

V Lokvi se spet soočajo s svojo preteklostjo - Mladi Italijani po gmajnah iščejo fojbe - Kaj se utegne zgoditi, če se Unija Istranov maja res vrne?

Bodo za vsako luknjo trdili, da je fojba?

Te dni je okrog jame Golobivnica spet slišati tišino. Povsem drugače pa je bilo na zadnji februarski dan, ko so jo preglasili žolčni kriki: člani optantske organizacije Unija Italijanov so domačine po starih šegah oklicali za "ščave", Lokavci pa so jim v zameno kazali fotografije fašističnih zločinov. Tihe pietete med zastavami in križi ni bilo opaziti.

Tovrstni cirkusi domačinom niso niti najmanj v veselje, kar takoj ob srečanju pojasni **Boris Čok**, podpredsednik vaše Zveze združenj borcev NOB. "Sam se zadnje čase raje ukvarjam s pastirsko dediščino našega kraja," pravi, ko utira pot proti Golobivnici. Posestvo, na katerem je tudi kakšnih štirideset metrov globoko brezno, je last sestrične njegovega pokojnega očeta. Zemljišče so ogradili pred kratkim, bodečo žico pa so okrog brezna napeljali že poprej, saj so se bali, da bo v temni globini končala kakšna izgubljena ovca.

Četudi bi se temu raje ognil, Čok čuti, da mora govoriti o burni zgodovini svoje vasi. Drugače ne gre, pravi. Boli in jezi ga, ko bere, gleda in posluša, kako nekateri skušajo spreobrniti preteklost. Sprevrženo se mu zdi zlasti enačenje izdajalcev in

bi to zahtevala, naj izkopavanje tudi financira, ne pa da to storimo s svojim davkoplačevskim denarjem. V Golobivnici bodo našli le zločinske esesovce, ne pa tudi navadnih vojakov Wehrmachta. Teh niso usmrtili, ampak so jih odvedli v zbirna taborišča, kjer so morali popravljati, kar je bilo med vojno uničenega."

Pa še nekoga ni v Golobivnici, pravi Čok - Italijanov. "Celo nasprotno, domačini so po vojni rešili več sto italijanskih vojakov, ki so jih preoblekli v civilne obleke, jih nahranili in jim omogočili vrnitev domov." Dopušča možnost, da so v jami ostanki domačih kolaborantov: "V Lokvi je VOS likvidirala dva Slovence, ki nista bila iz Lokve, tri domače izdajalce pa so odvedli proč, neznano kam, tako da ne moremo z gotovostjo trditi, da so tu noter. Vsi pa so bili upravičeno obtoženi

Brezno Golobivnica

Boris Čok: "Fojbe niso bile namenjene Italijanom, ampak fašistom!"

Pepo Ukovo je verjetno zanimala visoka nagrada, ki je bila razpisana za komisarje. No, in nekega dne so Nemci iz Lipice pridrveli s kamionom, Silvo pa je zbežal na streho. Ko so ga iskali, so točno vedeli, kam morajo iti." S sabo so odvedli tako njega kot Tončkinega brata in očeta k sreči na Slovenije: "Pred leti je namreč Muzej

sem srečal tri mladeniče, ki so me spraševali, ali je to fojba. Pokazal sem jim rov in jih vprašal, kako naj bi vanj tlačili mrtve. Jam je pri nas ogromno in zdaj bodo za vsako luknjo očitno trdili, da je fojba." Sumi, da tega ne režirajo le iz Italije, ampak tudi iz

Bodo za vsako luknjo trdili,

Te dni je okrog jame Golobivnica spet slišati tišino. Povsem drugače pa je bilo na zadnji februarski dan, ko so jo preglasili žolčni kriki: člani optantske organizacije Unija Italijanov so domačine po starih šegah oklicali za "ščave", Lokavci pa so jim v zameno kazali fotografije fašističnih zločinov. Tihe pietete med zastavami in križi ni bilo opaziti.

Tovrstni cirkusi domačinom niso niti najmanj v veselje, kar takoj ob srečanju pojasni **Boris Čok**, podpredsednik vaške Zveze združenj borcev NOB. "Sam se zadnje čase raje ukvarjam s pastirsko dediščino našega kraja," pravi, ko utira pot proti Golobivnici. Posestvo, na katerem je tudi kakšnih štirideset metrov globoko brezno, je last sestrične njegovega pokojnega očeta. Zemljišče so ogradili pred kratkim, bodečo žico pa so okrog brezna napeljali že poprej, saj so se bali, da bo v temni globini končala kakšna izgubljena ovca.

Četudi bi se temu raje ognil, Čok čuti, da mora govoriti o burni zgodovini svoje vasi. Drugače ne gre, pravi. Boli in jezi ga, ko bere, gleda in poslušaja, kako nekateri skušajo spreobrniti preteklost. Sprevrženo se mu zdi zlasti enačenje izdajalcev in

bi to zahtevala, naj izkopavanje tudi financira, ne pa da to storimo s svojim davkoplačevalskim denarjem. V Golobivnici bodo našli le zločinske esesovce, ne pa tudi navadnih vojakov Wehrmachta. Teh niso usmrtili, ampak so jih odvedli v zbirna taborišča, kjer so morali popravljati, kar je bilo med vojno uničenega."

Pa še nekoga ni v Golobivnici, pravi Čok - Italijanov. "Celo nasprotno, domačini so po vojni rešili več sto italijanskih vojakov, ki so jih preoblekli v civilne obleke, jih nahranili in jim omogočili vrnitev domov." Dopušča možnost, da so v jami ostanki domačih kolaborantov: "V Lokvi je VOS likvidirala dva Slovence, ki nista bila iz Lokve, tri domače izdajalce pa so odvedli proč, neznano kam, tako da ne moremo z gotovostjo trditi, da so tu noter. Vsi pa so bili upravičeno obtoženi

Brezno Golobivnica

Tončka Vojska: "Kar se je zgodilo v naši vasi, se je zgodilo, kot se je moralo."

ovaduštva. Fašistom so izdajali, kateri domačini so zavedni Slovenci, te pa so fašisti zatem pretepali, jim dali piti ricinusovo olje, enemu so požgali hišo ..."

Kdor trdi, da so v breznu tudi Italijani, naj pokaže dokaze ali pa pripelje verodostojne priče, poziva. "To so take izmišljotine! Bral sem tudi zapiske duhovnika Virgilija Ščeka, ki jih omenjajo. Župnik Pavlič, ki je bil res v redu župnik, je hodil jest k nam in enkrat je s sabo prinesel tudi Ščekove zapiske. S teto sva jih prebrala, a sva ugotovila, da gre bolj za opravljive čenče tercijalk kot pa za resen vir. Poleg tega pa je Šček zapisal prenzko število pobitih Nemcev: niso jih pobili petdeset, kot je napisal on, ampak 82."

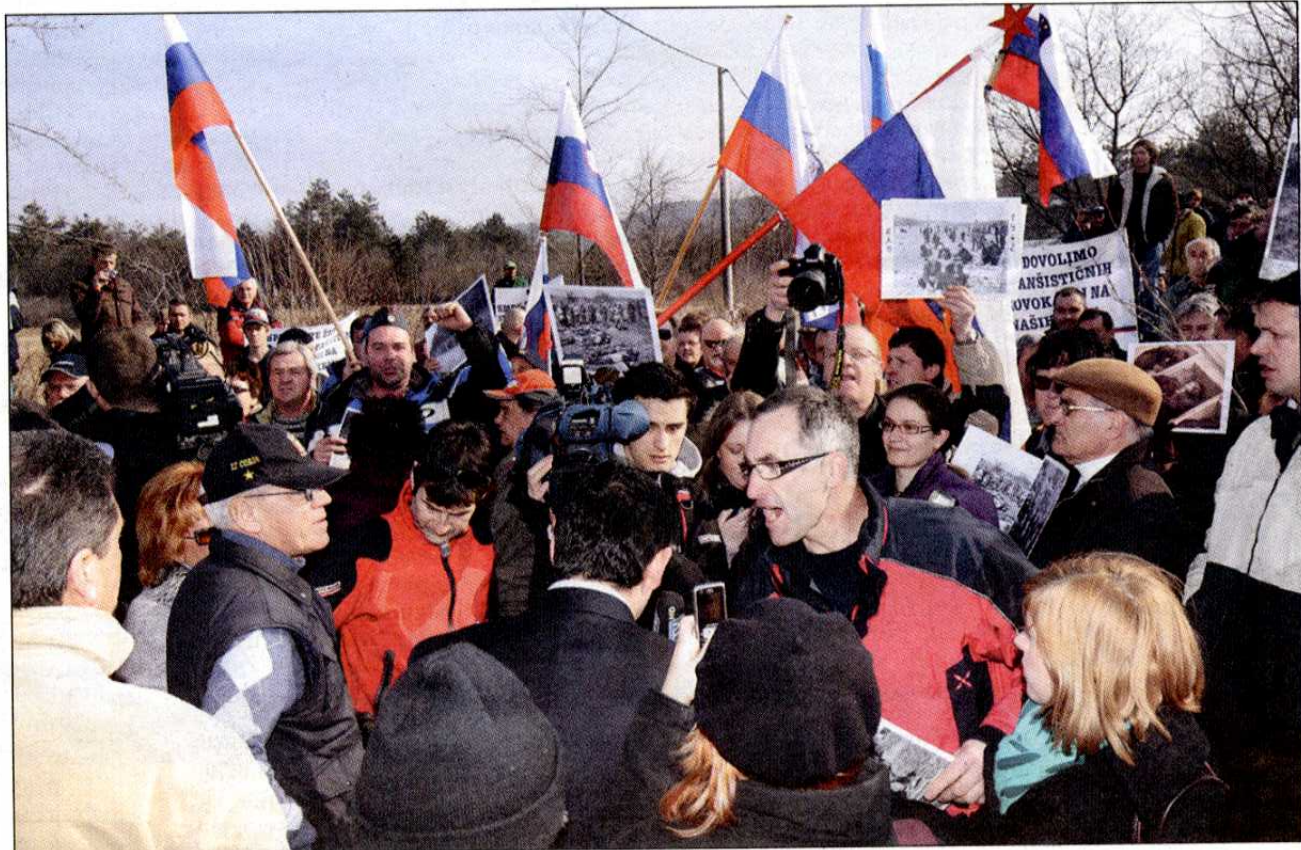
Čok, ki je zgodovino svoje vasi spoznaval iz pričevanj pokojnega očeta in drugih sovaščanov, ugotavlja, da je v Lokvi danes zelo malo takih, ki iz prve roke lahko pričajo, kaj se je v

njihovi vasi godilo med vojno in takoj po njej. Ena takšnih, ki ji borbeni duh še zdaleč ni usahnil, je **Tončka Vojska**. Prejšnji mesec je praznovala osemdesetletnico, pri tako častitljivi starosti pa se tiste sobote najbrž ni šla zoperstavljal Italijanom, porečemo. "Kako da ne!" vzklikne. "Sem šla, pa še kako! Grem tja, kamor spadam." Ves cirkus jo je razburil. "Zelo! Saj ne rečem, da med vojno ni prihajalo do krivic. Veste, med vojno so take stvari izkoriščali za obračunavanja. To, kar se je zgodilo v naši vasi, pa se je zgodilo, kot se je moralo. Za vse, ki so jih likvidirali, je bil vzrok. Eden takih izdajalcev je bil Ostrouška. Ali pa Pepa Ukova, ki je živela z odvetnikom Devetakom. Ta je zmeraj prisluškovala." Z njeno pomočjo naj bi Nemci prijeli tudi Tončkinega soseda. "Klical se je Silvo Ban. Najprej je bil na semenišču v Pazinu, potem pa je pustil študij in šel v partizane in postal politkomisar.

partizanov: "Zaradi mene naj pride tudi do izkopavanja Golobivnice, pa čeprav ne vem, zakaj potrošiti toliko dragocenega denarja davkoplačevalcev. Strinjam se, da je treba tudi take reči obelodaniti, a ne jih spreobračati, češ da so bili ti izdajalci nedolžni. Ni prav, da jih skušajo izenačiti s tistimi, ki so med vojno umrli zaradi njih. Zavezniki so na Jalti jasno sklenili, da bo treba eliminirati vse zločinske vojaške formacije. Za zločinske so jih označili, ker so kršile ženevsko konvencijo: pobijale so ranjence, vojne ujetnike, civilno prebivalstvo ..." Čok našteva: to so počeli domobranci, ustaši, četniki, formacije Waffen-SS, nekateri petainovci in pa vlasovci, torej ruski vojni ujetniki, ki so prestopili v esesovske enote.

"V Golobivnici je leta 1945 končalo 82 Nemcev," pojasnjuje. "To so bili pripadniki esesovske formacije Heine, ki je morila po Brkinih. Ko so jih prijeli, so pri njih našli fotografije teh strašnih zločinov. Poleg tega so Nemci iz neke druge formacije le tri ure pred osvoboditvijo v Lokvi ubili štiri domačine. Razumljivo je torej, da so ljudje zahtevali maščevanje."

Nemčija lahko zahteva, naj izpod kupov smeti izkopljejo njene državljane, pravi Čok, a dodaja: "Če

Na zadnji februarski dan so domačini na cesti ustavili skupino Unije Istranov - Kako se bo srečanje končalo maja, ko naj bi se slednji vrnili?

oditi, če se Unija Istranov maja res vrne?

i, da je fojba?

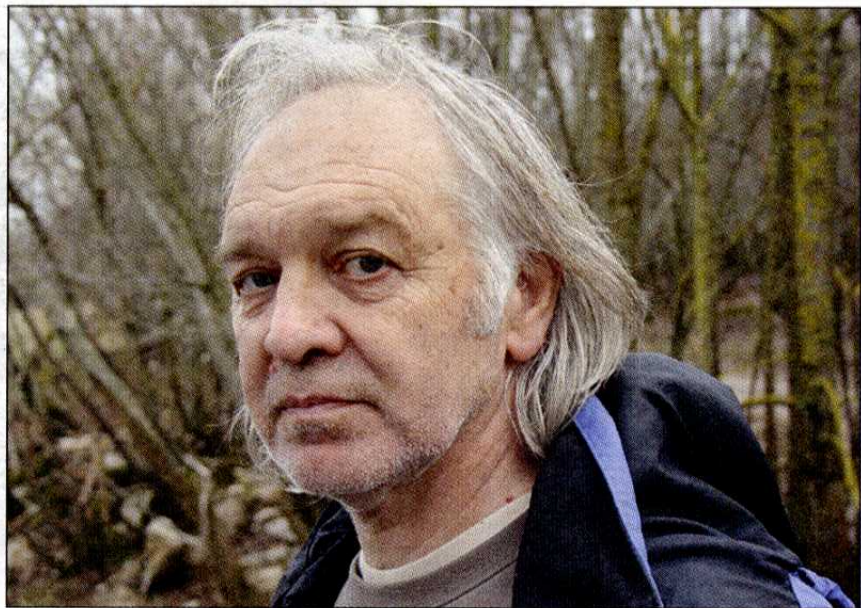

Foto: Andraž Gombač

Boris Čok: "Fojbe niso bile namenjene Italijanom, ampak fašistom!"

Pepo Ukovo je verjetno zanimala visoka nagrada, ki je bila razpisana za komisarje. No, in nekega dne so Nemci iz Lipice pridrveli s kamionom, Silvo pa je zbežal na streho. Ko so ga iskali, so točno vedeli, kam morajo iti." S sabo so odvedli tako njega kot Tončkinega brata in očeta, k sreči pa so vsi trije preživeli vojno.

Sploh pa - kaj je konec vojne? Ko je Nemčija uradno priznala poraz, se takšni in drugačni boji še zdaleč niso končali, se spominja Tončka. "Tudi zatem je vse še pokalo! Koliko knojevcev je tukaj padlo po vojni!" vzdihne. "Enemu fantu, mislim, da se je klical Uroš, so pri Divači nastavili žico. Ko se je pripeljal z motorjem, je padel in napadli so ga. Imel je devetnajst ran! Zdaj je padel ta, zdaj tisti, zdaj tisti ..."

Obračunavanj je bilo resda ogromno, a tudi Tončka poudarja, da laže, kdor govori o sistematičnem pobijanju Italijanov v njihovi vasi: "Ves čas sem bila tu, pa nisem niti slišala niti videla, da bi jih likvidirali, kot pravijo zdaj." Spominja se le, da so Nemce res zaprli v skedenj, a ne ve, kaj se je z njimi zgodilo. "V Divači, kjer je zdaj pošta, pa je bilo zbirno središče, kjer so začasno imeli zaprte četnike in ustaše. Moj mož, ki je bil po vojni policaj, jih je spremljal do morja. Niti sam ni vedel, kam jih pošiljajo. Najbrž na Hrvaško."

V Lokvi in Preložah Italijanov niso sovražili kar povprek, pravi. Tiste, ki se niso pobratili s fašizmom, so pustili pri miru. "Zato nas zdaj zelo žalijo in ne moremo pristati na to, da bi se pri jami Golobinica zbirali vsi ti Italijani, ki tam sploh nimajo rojakov, kaj šele svojce! Enio Fonda, ki ga nekateri omenjajo kot pričo, med vojno sploh ni bil tu! Bil je tolmač Nemcem v Italiji. Pozneje je pisal, da ni hotel niti k partizanom niti k ta belim, zato je šel raje k Nemcem. No, pozneje pa je šel v Argentino."

Tončka še zmeraj redno bere časopise, gleda poročila, poslušaja debate ... "Ko je Rosvita Pesek v oddaji Polemika vprašala, kako naj razumemo te povojne poboje, če pa smo se vse življenje učili, da so partizani heroji, je tisti odgovoril, da bi morali zdaj hoditi po šolah in predavati tudi o tem. Sem se prav razburila. Ma kaj še to naj bi jih učili v šolah?! Naj jih učijo tako, da bodo šli lahko naprej, ne pa jim govoriti, kaj je bilo pred petinšestdesetimi leti."

Da nekateri zavajajo mlade, pravi tudi Boris Čok: "Zadnje čase srečujemo mlade Italijane, ki se potikajo po gmajnah in iščejo jame. Pri rovu, širokem le kakšnih 60 centimetrov,

sem srečal tri mladeniče, ki so me spraševali, ali je to fojba. Pokazal sem jim rov in jih vprašal, kako naj bi vanj tlačili mrtve. Jam je pri nas ogromno in zdaj bodo za vsako luknjo očitno trdili, da je fojba." Sumi, da tega ne režirajo le iz Italije, ampak tudi iz Slovenije: "Pred leti je namreč Muzej novejšje zgodovine ogromno dokumentov predal Italijanom, in sicer prav raznim neofašističnim formacijam. Ti so potem začeli gonjo proti Slovencev, češ da smo genociden narod, ki je hotel uničiti Italijane. A kako naj bi tisti milijon Slovencev uničil štirideset milijonov Italijanov?! Apetiti nekaterih italijanskih skrajno desničarskih organizacij in strank po tem delu zemlje so očitno še vedno zelo živi."

Unija Istranov je napovedala, da se bo v Lokev vrnila maja, Čok pa opozarja, da se novo srečanje utegne končati huje kot februarško: "Pri organizaciji protesta zdaj ne bo zraven niti Zveze združenj borcev NOB niti TIGR-a. Sam ne bom sodeloval, ker nočem, da bi bilo videti, kot da to počnem zaradi kakšnega politikanstva. Nisem namreč član nobene stranke. Sem domoljub in ne politikant, kot je predsednik Unije Istranov Massimiliano Lacota, ki politične točke nabira tako, da zavaja svoje lastne ljudi in jih obrača proti nam. Vse to počne, le da bi prišel v parlament. Najbolj žalostno pa je, da je slovenske krvi."

Organizacija protesta gor ali dol, ljudje bodo prišli, je prepričan Čok: "Že zdaj so stvari počeli povsem samoiniciativno. Mladi so se v partizanske uniforme oblekli, ne da bi jim to kdo ukazal. Tista mlada fanta, ki so ju Italijani fotografirali, sta iz družine, ki je izgubila štiri brate. Razumeti morate, da je tudi tu velika žalost in pieteta do svojih. Domačini ne morejo razumeti, da se kdo hoče pokloniti esesovcem, morilec njihovih sorodnikov."

Vse to bi se lahko že končalo, opozarja. "Zakaj ni upoštevano, kar je o teh pobojih ugotovila slovensko-italijanska komisija?" se sprašuje. "Upoštevala je celotno obdobje terorja fašizma, ki je rodilo fojbe. Če ne bi bilo fašizma in nacizma, ne bi bilo pri nas niti komunizma, ne bi bilo kolaboracije, ne bi bilo taborišč, ne bi bilo uničevanja nemških mest in najlepših kulturnih spomenikov, ne bi bilo Hirošime, ne bi bilo fojb ... Naj še enkrat poudarim: fojbe niso bile namenjene Italijanom, ampak fašistom!"

ANDRAŽ GOMBAČ